

JOGI FÓRUM PUBLIKÁCIÓ

A büntetés kiszabása a büntetőjog és a szabálysértési jog tükrében

Szerző: dr. Lénárd-Komjáthy Kitti Katalin

2016. február 21.

I. A büntetés kiszabásának fogalma a büntetőjog alapján

A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (továbbiakban: Btk.) IX. Fejezete A Büntetés Kiszabás cím alatt a 80. § (1) bekezdésében határozza meg a büntetés kiszabás fogalmát.

Szűkebb értelemben a büntetés kiszabása a büntetőjogi felelősséget megállapító bírósági döntés része. Tágabb értelemben a büntetőjogi szankciót nemcsak a bíróság alkalmazhatja, továbbá a bíróság a büntetőjog felelőség megállapítását követően nemcsak büntetést szab ki, hanem intézkedést is alkalmaz.

A büntetés büncselekmény elkövetése miatt alkalmazott joghátrány. Kiszabására és végrehajtására a bűnelkövető felelősségre vonása során kerül sor. A felelősségrevonás egymásból fakadó és összekapcsolódó cselekmények hosszú láncolatában valósul meg. Ezen büntetőeljárás során kell tisztázni azt, hogy követtek-e el büncselekményt, ki annak az elkövetője, az elkövető milyen megbüntetésére van szükség a büntetési célok eléréséhez.

A büntető jogalkalmazói tevékenység három szakaszra bontható: a történeti tényállás megállapítására, a cselekmény minősítésére és a büntetés kiszabására.

Mivel ezen tevékenységek egymásra épülnek, a tényállás teljes és valóságos megállapítása az elkövető cselekménye helyes és törvényes minősítésének a feltétele. A törvényszerű minősítés viszont ugyancsak feltétele a célszerű büntetés kiszabásának.

A helyes büntetés kiszabása igen bonyolult és komplex értékelést igényel, hiszen ugyanazt a törvényi tényállást kimerítő cselekmények között jelentős különbségek lehetnek, ahogy az elkövetők személyiségi jegyei is lényegesen eltérhetnek egymástól.

1. Jogtudományi fogalom:

A büntetéskiszabás fogalmát szinte valamennyi jogtudós más módon határozza meg, bár a különbség elenyésző.

Nagy Ferenc szerint a büntetéskiszabás a bűncselekmény miatt, annak jogkövetkezményeként a büntetés nemének és mértékének, illetve esetlegesen a végrehajtása módjának a bűncselekmény elkövetőjével szemben, a törvényben meghatározott keretek között, a konkrét eset körülményeinek figyelembevételével történő bírósági megállapítása.¹

Papp László és Kis Norbert szerint a büntetéskiszabáson a bíróságnak azt a tevékenységét értjük, amelynek során a jogszabályban meghatározott keretek között -a konkrét eset körülményeinek figyelembevételével- meghatározza a bűncselekmény miatt alkalmazandó büntetés nemét és annak mértékét.²

A két fogalom lényegileg fedi egymást. A büntetéskiszabást emellett a Btk. is meghatározza a már említett 80.§ (1) bekezdésében, de ez inkább általános útmutatóként szolgál és nem meghatározásként.

2. Törvényi fogalom:

Már a Csemegi-kódex is tartalmazott a büntetés kiszabására vonatkozó általános szabályt. A bírónak már ekkor is figyelembe kellett vennie a bűnösség fokára befolyással bíró súlyosító és enyhítő körülményeket.

A Btá. is rögzített a büntetés kiszabásánál irányadó általános szempontokat, így például a büntetés célját, büntett társadalmi veszélyességét, az elkövető bűnösségét stb.

Ezeket a szempontokat az 1961. évi Btk. is átvette.

¹Nagy Ferenc: A magyar büntetőjog általános része (436. oldal)

²Papp László és Kis Norbert: A büntetőjog alapjai (77. oldal)

Majd az 1978. évi büntetőkódex szintén változás nélkül átemelte a büntetéskiszabási elvek törvényi meghatározását.

A 83. § (1) bekezdése alapján a büntetést -céljának (37.§) szem előtt tartásával- a törvényben meghatározott keretek között úgy kell kiszabni, hogy igazodjék a bűncselekmény és az elkövető társadalomra veszélyességéhez, a bűnösség fokához, továbbá az egyéb súlyosító és enyhítő körülményekhez.

A jelenleg hatályos Btk. 80. § (1) bekezdése szerint a büntetést az e törvényben meghatározott keretek között, céljának szem előtt tartásával úgy kell kiszabni, hogy az igazodjon a bűncselekmény tárgyi súlyához, a bűnösség fokához, az elkövető társadalomra veszélyességéhez, valamint az egyéb enyhítő és súlyosító körülményekhez.

Mindkét idézett rendelkezés szerint a büntetés kiszabásánál a kiindulási pontot a törvényben meghatározott büntetési keretek jelentik. Csak a büntetési keretek között kiszabott büntetés törvényes - ez is benne foglaltatik a nulla poena sine lege elvében. A kereteket átlépni fölfelé is, lefelé is, csak a törvényben meghatározott esetekben lehet.

A 80.§ (1) bekezdése felsorolja azokat a szempontokat, amelyek figyelembevételével állapítja meg a bíróság a meghatározott keretek között a büntetés mértékét. A korábban hatályos 1978. évi IV. törvény büntetéskiszabási fogalmához képest a jelenleg hatályos törvény nem nevesíti a bűncselekmény társadalomra veszélyességét, ezzel szemben megjelöli a bűncselekmény tárgyi súlyát. Lényegüket tekintve hasonló szempontokat jelentenek.

A büntetés kiszabása során figyelembe veendő szempontok:

a) A büntetés célja:

A Btk. 79. §-a határozza meg a büntetés célját, amely nevesíti mind a generális, mind a speciális prevenciót. A büntetés kiszabásánál megkülönböztetett, alapvető jelentősége van a büntetés céljának. A büntetést úgy kell kiszabni, hogy az alkalmas legyen újabb bűncselekmények megelőzésére, az elkövető és a társadalom többi tagját (speciális és

generális prevenció) illetően egyaránt. Azt várjuk a büntetésektől, hogy azok segítsék elő az elítéltek képzet-, érték- és motivációs rendszerének pozitív irányú változását, a társadalmi követelmények elfogadása irányába ható képzetek erősödését és az antiszociális képzetek gyengülését. Ugyanakkor lényegében ugyanilyen hatást várunk az ítéletekről tudomást szerző személyek vonatkozásában is. Csak e kettős irányú hatás képes biztosítani a társadalom védelmét mint a büntetés tulajdonképpeni céljának az elérését.³

b) A bűncselekmény tárgyi súlya:

Nem szorul különösebb magyarázatra, hogy minél súlyosabb következménnyel jár egy bűncselekmény, annál jelentősebb a tárgyi súlya. Így nyilvánvalóan jelentősége van annak, hogy súlyos testi sértés büntette esetében a gyógyulás időtartama hány nappal haladja meg a 8 napos gyógytartamot.

A vagyon elleni bűncselekmények minősítését befolyásolja az okozott kár nagysága vagy az eltulajdonított dolog értéke. A büntetés kiszabása során azonban annak van jelentősége, hogy az adott intervallumon belül az alsó határhoz vagy a felső határához esik közelebb az okozott kár vagy a dolog értéke.

Lehetséges továbbá, hogy a bűncselekmény olyan következményekkel is jár, amelyek nem részei a törvényi tényállásnak. Például, ha a bűncselekmény sértettje a bűncselekmény hatására öngyilkos lesz.

Tekintettel arra, hogy a cselekmény tárgyi súlya objektív jellegű ismérv, e körben az elkövető tudatának nincs jelentősége.

Minden esetben azonban a konkrét bűncselekmény tárgyi súlyát a bíróságnak kell értékelnie.

A tárgyi súlyhoz, mint büntetéskiszabási tényezőhöz kapcsolódik a kétszeres értékelés tilalma. Ez az elv azt jelenti, hogy azokat a körülményeket, amelyeket a jogalkotó a törvényi tényállásban minősítő vagy privilegizáló körülményként értékelt, a bíróság nem veheti figyelembe enyhítő vagy súlyosító körülményként.

c) Az elkövető társadalomra veszélyessége:

³Földvári József: Büntetőjog Általános Rész (282. oldal)

Az elkövető társadalomra veszélyessége azt jelenti, hogy az adott elkövetőtől személyiségének alkotóelemei miatt nagyobb valószínűséggel várható törvényellenes magatartás.

Az elkövető társadalomra veszélyességének mértékére a leghatározottabb következtetést az elkövetett bűncselekményből, annak jellegéből, az azt jellemző körülményekből lehet levonni. Az elkövetés módja például nem csak a cselekmény súlyát, hanem az elkövető személyiségét is jelezheti. Nem ugyanannak a körülménynek a kétszeres értékeléséről van itt szó: az elkövetés különös kegyetlensége nemcsak a cselekmény tárgyi súlyát, társadalomra veszélyességének mértékét növelő körülmény, de egyúttal következtetést engedhet az elkövető olyan személyiségi vonásaira is, amelyek miatt az újabb bűncselekmények elkövetésének nagyobb valószínűsége áll fenn. Az elkövető társadalomra veszélyességét tehát nem a különös kegyetlenség növeli, hanem a különös kegyetlenségben megnyilvánuló agresszivitás, érzelemnélküliség.

Az elkövető társadalomra veszélyességét tehát végső soron a személyében rejlő körülmények határozzák meg.

A cselekmény mellett következtetési lehetőséget nyújthat az elkövető társadalomra veszélyességére a bűnelkövetés előtti és utáni viselkedése is; e vonatkozásban komoly jelentősége van a bűnisméltésnek.

d) A bűnösség foka:

A bűnösség foka a bűncselekmény fogalmi ismérve.

A bűnösség fokát már a jogalkotó is értékeli, egyrészt akkor, amikor kifejezésre juttatja, hogy a gondatlan elkövetés bűncselekménnyé nyilvánítása kivételes jellegű, másrészt, ha a törvény a szándékos és a gondatlan bűnösséget egyaránt büntetni rendeli, a gondatlan elkövetéshez lényegesen enyhébb büntetési tételt rendel.

A büntetés kiszabása során ugyanakkor nem lehet figyelmen kívül hagyni, hogy mind a szándékos, mind a gondatlan elkövetésnek két változata van. A szándékos bűnösség súlyosabb alakzata a *dolus directus* (egyenes szándék), enyhébb típusa a *dolus eventualis* (esetlegesen szándék). Ezen belül is jelentősége van annak, hogy milyen a szándék jellege, így például a kitartó szándék büntetést növelő tényező. Másként kell értékelni a hirtelen indíték hatására elkövetett cselekményt, mint a kitartó, állhatatos törekvést a

bűncselekmény véghezvitelére. A gondatlan bűnösségnek is két alakzata van, a súlyosabb a luxuria (tudatos gondatlanság), az enyhébb a negligencia (hanyagás).

A szándékosság, illetve a gondatlanság nagyobb vagy kisebb fokára a tárgyi ismérvekből lehet következtetést levonni.

e) Az egyéb súlyosító és enyhítő körülmények:

A törvény sem kimerítően, sem példálózóan nem sorolja fel az enyhítő és súlyosító körülményeket; nehéz is lenne előre megmondani, milyen körülmények merülhetnek fel a jövőben, amelyeknek enyhítő, és milyenek, amelyeknek minden esetben súlyosító hatást kell tulajdonítani.

A bíróság szabad mérlegelése alapján kapnak befolyást egyes körülmények. Ennek kapcsán két alaptételt kell leszögezni.

Az *egyik*: ha a bíróság valamely körülményt figyelembe vesz a büntetés kiszabásánál, az vagy enyhítő, vagy súlyosító körülmény. A bíróság által figyelembe vett, de a büntetést nem befolyásoló körülmény nem létezik.

A *másik*: bármilyen körülmény figyelembevételének alapja csak az lehet, hogy belőle következtetést lehet levonni a büntetés céljainak a megvalósítására. Másképpen megfogalmazva mondhatjuk, hogy minden olyan körülményt figyelembe kell venni a büntetés kiszabásánál, amelyből következtetni lehet a büntetés céljainak könnyebb vagy nehezebb megvalósíthatóságára; és csak az ilyen körülmények vehetők figyelembe.

A büntetés kiszabásánál nem az a lényeges, hogy az enyhítő vagy a súlyosító körülmények száma nagyobb. Az enyhítő vagy a súlyosító határfoka nem a körülmények számában van, hanem abban, hogy milyen valószínűséggel lehet belőle következtetni a büntetés céljainak a megvalósíthatóságára; ez adja valamennyi körülmény súlyát.

A büntetés kiszabása során értékelhető tényezőkről a **Kúria 56. BK vélemény** ad iránymutatást a jogalkalmazó számára. Nem lehetséges az összes súlyosító vagy enyhítő körülmény felsorolása, mivel a gyakorlat mindig hozhat új helyzeteket, körülményeket, amely az egyik esetben súlyosító, más esetben viszont enyhítő hatású. Ez a BK vélemény csupán iránymutatásul, segítségül szolgál a bíróságok számára; általánosan felmerülő tényezőkről szól, amelyeknek a legtöbb esetben hasonló a hatásuk a büntetés kiszabására.

A büntetéskiszabás általános elveit a kollégiumi vélemény első része tartalmazza. A legfontosabbak:

- A büntetéskiszabás során a bíróságnak valamennyi alanyi és tárgyi tényezőt fel kell derítenie és ezeket a jogkövetkezmények alkalmazásakor értékelnie kell.
- A büntetést befolyásoló körülményeket nem elvont általánosságban, nem mechanikusan, hanem az eljárás tárgyát képező ügy tényeire vonatkoztatva kell elemezni.
- A bűnösségi körülményeket egymással összevetve összefüggésükben kell értékelni, nem a számuk, hanem a konkrét esetben meglevő hatásuk bír jelentőséggel a büntetés meghatározásánál.
- Mint már korábban említettem a kétszeres értékelés tilalma a büntetést befolyásoló körülmények értékelésénél is érvényes, vagyis a törvényhozó által tényállási elemként szabályozott vagy a súlyosabb, illetve enyhébb minősítést megalapozó körülményt nem lehet külön enyhítő vagy súlyosító tényezőként is értékelni. Olyan esetben azonban, amikor a tényadat a minősítéshez szükséges mértéket jelentősen meghaladja, nincs akadálya, hogy azt -a súlyosabb vagy a privilegizált minősítés mellett- súlyosító vagy enyhítő körülményként is értékelje a bíróság.
- A bűncselekmény tárgyi súlyát olyan körülmény is befolyásolhatja, amelyről az elkövetőnek a cselekmény véghezvitelekor nem volt tudomása.

A büntetés kiszabásánál értékelendő körülmények hatásukat tekintve enyhítő és súlyosító körülmények; jellegüket tekintve pedig tárgyi és alanyi körülmények lehetnek, azaz vagy a cselekménnyel, vagy az elkövető személyével függnek össze. Ezen körülményeket a BK vélemény második része tartalmazza. A gyakorlatban is gyakran előforduló tényezők az alábbiak a BK vélemény alapján:

2.1. A büntetést befolyásoló alanyi tényezők:

2.1.1. Enyhítő körülmények:

a) A *büntetlen előélet* enyhítő körülmény, kivéve, ha az elkövető fiatalkorú vagy a fiatalkort néhány évvel meghaladott, ún. fiatal felnőtt. A büntetlen előélet általában nem enyhítő azok javára, akikkel szemben korábban a bíróság megrovást vagy próbára bocsátást alkalmazott. Ha ezeket ugyanolyan vagy hasonló cselekmény miatt alkalmazták, a korábbi megrovás vagy próbára bocsátás súlyosító körülmény lehet.

Fontos megemlíteni az elkövető akkor is büntetett előéletűnek számít, ha korábban mentesült a büntetett előlethez fűződő hátrányos jogkövetkezmények alól.

b) A *fiatalkor* nem enyhítő körülmény, ilyennek értékelhető azonban, ha az elkövető a büntethetőség határát jelentő tizennégy éves életkort nem sokkal haladta meg, vagy fiatal felnőtt volt, amikor a bűncselekményt elkövette.

c) Az *idős kor* - a vele rendszerint együtt járó testi és szellemi hanyatlás, valamint tűrőképesség-csökkenés miatt - enyhítő körülmény; általában a nyugdíjkorhatárt meghaladó életkort lehet így értékelni.

d) Enyhítő körülmény, ha az elkövetőnek *tartásra, illetve nevelésre szoruló hozzátartozói* vannak, ez azonban nem vehető figyelembe annak javára, aki gondoskodási kötelességét nem teljesíti.

e) Az elkövető *alacsony műveltsége, iskolázatlansága* enyhítő körülmény, kivéve, ha olyan bűncselekményt követett el, amelynek súlyát és tilalmazottságát az értelmi színvonalától és iskolázottságától függetlenül mindenki belátja (emberölés, rablás, testi sértés stb.).

f) A *beszámítási képesség korlátozottsága* enyhítő körülmény akkor is, ha a Btk. 17. § (2) bekezdésének alkalmazására nincs alap. Az a körülmény, hogy az elkövető elmeműködésének valamely sajátossága a bűncselekmény elkövetését megkönnyíthette, a büntetés kiszabásánál általában enyhítő körülmény lehet.

g) Az elkövető *tartósan és kiemelkedően végzett munkája* enyhítő körülmény, ha abból arra lehet következtetni, hogy vele szemben a büntetés könnyebben célt érhet.

h) A *köz javára ellenszolgáltatás nélkül végzett tevékenység vagy szolgáltatás* (jótékony célú munkavégzés, alapítvány létesítése, ajándék, adomány stb.) enyhítő körülmény lehet.

i) A bűncselekmény *méltányolható indítóoka* enyhítő, az erkölcsileg különösen elítélendő oka súlyosító körülmény. Enyhítő hatású, ha a cselekmény motívuma a valóságos vagy vélt közérdek szolgálata.

j) A vagyon elleni bűncselekmények esetében enyhítő körülmény lehet az elkövető *önhibáján kívül fennálló nehéz anyagi helyzete*, különösen akkor, ha ez az elemi szükségletek kielégítetlenségében nyilvánul meg, és a bűncselekmény ennek kielégítési körében marad.

k) A *szándék eshetőleges* volta enyhítő körülmény, kivéve, ha az elkövető olyan bűncselekményt valósított meg, amelyet az eredmény tekintetében gondatlanul is el lehet követni;

Minden olyan esetben, amikor az eredmény minősítő körülmény, és azt szándékosan és gondatlanul is elő lehet idézni, enyhítő körülmény, ha az eredmény tekintetében csak gondatlanság állapítható meg.

A gondatlan bűnösség esetében általában enyhítő körülmény, ha az elkövetőt *hanyag gondatlanság* terheli; súlyosító körülmény viszont a gondatlanság súlyos foka, mely luxuria esetében akkor állapítható meg, ha nagymértékű volt az elkövető könnyelműsége, amikor bízott az eredmény elmaradásában; negligencia esetében pedig akkor, ha a súlyos következmény lehetősége a feltétlenül elvárható elemi figyelem mellett is észlelhető lett volna.

l) Az elkövető *önfeljelentése* enyhítő körülmény. Különös a nyomatéka, ha ennek folytán vált lehetővé a bűncselekmény felderítése, vagy azt jelentős mértékben elősegítette. Enyhítő hatású az is, ha az elkövető *közreműködött a bűncselekmény felderítésében*, és ennek szerepe volt a felderítés eredményességében.

m) A bűnösségre is kiterjedő *beismerő vallomás* enyhítő körülmény, és a részbeni beismerés is az lehet. Nagyobb a nyomatéka, ha az felderítő jellegű; ilyen esetben a cselekmény egészére kiterjedő beismerésnek a bűnösség részbeni tagadása mellett is enyhítő hatása van. Tettenérés esetén csak a bűnösség elismerésének és a megbánásnak van jelentősége. Az elkövető *megbánó magatartása*, az eredmény elhárítására irányuló tevékenysége, a cselekmény megbánását kifejező komoly öngyilkossági kísérlete enyhítő; a cselekmény után tanúsított elvetemült magatartása súlyosító körülmény.

n) Az elkövető *betegsége, jelentős mérvű rokkantsága* vagy egyéb olyan körülmény, amely a büntetés elviselését megnehezíti, enyhítő hatású, és akkor is értékelendő, ha a bűncselekmény elkövetése után állott elő.

o) Büntetést enyhítő hatása van annak, ha valaki *más személy ráhatására vagy befolyása alatt követte el a bűncselekményt*. Különös nyomatéka lehet akkor, ha katona az elöljárója vagy a feljebbvalója ráhatására vagy parancsára cselekedett.

2.1.2. Súlyosító körülmények:

a) A *büntetett előélet* általában súlyosító körülmény.

Abban az esetben ha az elkövetőt kisebb tárgyi súlyú bűncselekmény miatt ítélték el, és a büntetés kiállása óta már hosszabb idő eltelt, a korábbi elítélésnek súlyosító körülményként való értékelése általában nem indokolt.

Növeli a büntetett előélet súlyosító hatását, ha a korábbi büntetés súlyosabb szabadságvesztés volt, ha az előző büntetés kiállításától az újabb bűncselekmény elkövetéséig rövid idő telt el, ha korábban is azonos vagy hasonló bűncselekmény miatt történt az elítélés.

Ha a büntetett előéletű elkövető nem visszaeső, de többször volt büntetve, akkor ez utóbbi tény súlyosító körülmény lehet.

Súlyosító körülmény, ha az elkövető visszaeső, többszörös (erőszakos többszörös) visszaeső egyben különös visszaeső is, és az is, ha az elkövető a visszaesést megalapozó büntetésen kívül is büntetve volt.

Fokozott a büntetett előélet nyomatéka, ha a sorozatos elítélésekből, az elkövető életviteléből és az újabb bűnelkövetésből a bűnöző életmódra lehet következtetni.

Ha az elkövető az ellene folyamatban levő *büntetőeljárás hatálya alatt, erről tudva követi el a bűncselekményt*, és ebből az előző eljárás eredményétől függetlenül a személyének fokozott veszélyességére lehet következtetni, a büntetőeljárás hatálya alatt történt bűnelkövetés súlyosító körülmény.

b) A cselekmény végrehajtásában megnyilvánuló *kitartó szándék, az előre megfontolt szándék* súlyosító körülmény.

c) Ha az elkövetőnek a *létfenntartást biztosító jövedelme nincs, és munkakerülő, csavargó életmódot folytat*, fokozott a veszélye annak, hogy a szükségletét illegális módon, akár bűncselekmény útján elégíti ki, és a személyének a veszélyessége fokozott.

d) Súlyosító körülmény, ha az elkövető a *felkészültségét vagy szakmai képzettségét bűncselekmény véghezvitelére használja fel*.

e) Súlyosító körülmény, ha az elkövető a bűncselekményt *önhibájából eredő ittas vagy bódult állapotban követte el*, és ennek az állapotnak szerepe volt a bűncselekmény elkövetésében; különös nyomatéka a gátlástalanul, a garázda módon végrehajtott - élet, testi épség vagy nemi erkölcs elleni - bűncselekmények esetében.

Az *iszákos életmód* súlyosító körülmény, ha agresszivitással párosul és az együttélési szabályok sorozatos megszegését eredményezi.

f) A *vezetői vagy kifejezetten bizalmi beosztás* súlyosító körülmény, ha annak felhasználásával vagy azzal összefüggésben történt a bűncselekmény elkövetése. Vezetői beosztásban levőnek a ténylegesen irányító tevékenységet végző személyt kell tekinteni.

g) Az elkövető *kezdeményező, vezető, másokat bűnelkövetésbe vivő szerepe* súlyosító körülmény.

h) Ha a bűncselekményt *több személy együttesen követi el*, akkor az elkövetők egymás szándékát és önbizalmát kölcsönösen erősíthetik, végre tudnak hajtani olyan cselekményt is, amelyre külön-külön nem lennének képesek, és több elkövetővel szemben védekezni is nehezebb. A társas elkövetés a bűnelkövetésnek általában veszélyesebb formája, ezért a társtettességben, a fizikai bűnsegédekkel együtt történő, és - ahol ez nem minősítő körülmény - a csoportos elkövetés általában súlyosító körülmény; különös a nyomatéka az erőszakos bűncselekmények esetében.

i) Súlyosító körülmény, ha az elkövető *olyan bűncselekményt vitt véghez, amit meg kellett volna akadályoznia*. Különös nyomatéka van annak, ha a bűnüldöző hatóság tagja igazságszolgáltatás elleni, a közélet tisztaságát sértő vagy más korrupciós jellegű vagy olyan bűncselekményt követ el, amely a bűnüldöző szerv érdekeit is sérti.

2.2. A büntetést befolyásoló tárgyi körülmények:

2.2.1. Enyhítő körülmények:

a) Enyhítő körülmény, ha a cselekmény *kísérleti szakban* maradt. A nyomatéka annál nagyobb, minél távolabb van a cselekmény a befejezettségtől, illetve a cselekmény következményei a befejezettséghez megkívánt eredménytől.

b) A *sértett felróható közrehatása* enyhítő körülmény. Ilyenként értékelhető a részéről tanúsított durva, erőszakos, kihívó vagy súlyosan sértő viselkedés, a jogtalan eljárás; a közlekedési bűncselekményeknél a sértett együtt ható okot jelentő szabályszegése; a nemi élet szabadsága és a nemi erkölcs elleni bűncselekményeknél a könnyelmű, kihívó magatartása.

c) A *sértett megbocsátását* enyhítőként lehet értékelni, különösen akkor, ha annak folytán a bűncselekmény miatt megromlott viszonyok helyreálltak.

d) A *bűnsegédnek* általában kisebb a szerepe a bűncselekményben, mint a tettesnek, ezért a bűnsegédi minőség általában enyhítő körülmény.

e) Az *alkalomszerű elkövetés* az elkövető javára értékelhető, kivéve, ha az alkalom létrejöttét tudatosan elősegítette, vagy ha az alkalom előidézése maga is jogellenes.

f) Az elkövető javára kell értékelni, ha az *okozott kárt vagy annak egy részét megtérítette*, és kisebb nyomatékkal azt, ha a kár tőle függetlenül megtérült.

g) Az elkövetőt a bűncselekmény következtében a *büntetőjogi hátrányokon kívül egyéb tényleges hátrányok* is érhetik. Ha ezek a büntetés mellett külön is egyéni visszatartó hatást fejthetnek ki, indokolt azokat enyhítő körülményként értékelni. Ilyen többlethátrány lehet a bűncselekmény folytán elszenvedett sérülés, jelentős munkajogi, anyagi vagy egyéb hátrány, a bűncselekményből származó előnyt lényegesen meghaladó kártérítési kötelezettség, feltéve, hogy fedezete van stb.

h) Enyhítő körülmény, ha a bűncselekmény *elkövetésétől hosszabb idő telt el*; minél súlyosabb a bűncselekmény, annál hosszabb az az idő, amely enyhítőként értékelhető. Nagyobb a nyomatéka, ha megközelíti az elévülési időt; csökken a nyomatéka, vagy el is enyészhet, ha az időmúlást maga az elkövető idézte elő.

i) Eredmény-bűncselekmények esetében enyhítő körülmény, ha az *okozati összefüggés közvetett* volt, vagy ha az eredmény bekövetkezésében a cselekmény mellett együtttható más okok is szerepet játszottak, pl. halálos eredményben az orvosi műhiba vagy diagnosztikai tévedés.

2.2.2. Súlyosító körülmények:

a) Az az *elkövetési mód*, amit a törvény az egyes bűncselekményeknél minősítő körülményként értékel, más bűncselekményeknél általában súlyosító körülmény. A kitarató, a fondorlatos, a gátlástalan, a garázda, az orvul való vagy egyébként veszélyes elkövetési mód súlyosító körülmény, és ugyanígy értékelendő, ha az elkövető a bűncselekménnyel szükségszerűen együtt járó szenvedésnél nagyobb testi vagy lelki gyötrelmet okoz.

b) Az élet és a testi épség elleni bűncselekményeknél az elkövetéshez *használt eszköz különös veszélyessége* súlyosító körülmény. Az eszköz általában akkor tekinthető különösen veszélyesnek, ha az adott módon használva, a szándékoltnál (rendszerint) súlyosabb eredmény előidézésére alkalmas.

Az élet elleni cselekmények esetén pedig akkor is, ha az adott módon használva nagy biztonsággal, az elhárításra esélyt sem hagyva alkalmas a halálos eredmény előidézésére.

Az eszköz különös veszélyessége nem értékelhető súlyosítóként, ha a bíróság erre is tekintettel minősítette súlyosabban a cselekményt.

c) A *közbiztonság veszélyeztetése, a köznyugalom tartós vagy súlyos megzavarása* súlyosító körülmény. Egyes bűncselekményeknél így értékelhető a nagyobb nyilvánosság előtt való elkövetés, feltéve, hogy az az elkövető nagyobb elvetemültségére utal vagy többlétsérelmet okoz.

d) A bűncselekmény *tárgyi súlyát* nagymértékben a cselekmény káros következményei határozzák meg, ezért azokat a büntetés kiszabásánál mindig figyelembe kell venni.

Ha a sérelemnek vagy veszélynek az adott minősítésen belül fokozatai lehetnek - pl. súlyos testi sértésnél a gyógytartamnak -, az átlagost lényegesen meghaladó sérelem vagy veszély általában súlyosító, az átlagosnál lényegesen kisebb, általában enyhítő körülmény.

Ha a minősítés függ az értékhatártól, enyhítő körülmény, ha a kár, az érték vagy a vagyoni hátrány az alsó határ, súlyosító, ha a felső határ közelében van.

Az elkövető terhére értékelendő, ha a cselekmény alapesetnek minősül ugyan, de közel áll valamely minősített esethez.

e) Súlyosító körülmény, ha a *sértett védtelen, idős, beteg, védekezésre képtelen vagy oltalomra szoruló személy, terhes nő*, amennyiben e körülmények valamelyike nem eredményez súlyosabb minősítést, vagy az elkövető közeli hozzátartozója; a vagyon elleni bűncselekményeknél ilyen hatású lehet a sértett nehéz anyagi helyzete.

f) A bűncselekmény *kétszeres vagy többszörös minősülése* súlyosító körülmény.

g) A *folytatólagosság*nak büntetést súlyosító hatása van, s az annál nagyobb, minél több cselekményt foglal magában.

h) A bűnhalmazatnak a büntetési tételkeret felső határát emelő hatása van [Btk. 81. § (3) bekezdés], ezért súlyosító körülményként nem értékelhető (kétszeres értékelés tilalma). A *kettőnél több bűncselekmény halmazata* azonban már értékelhető súlyosítóként.

i) Az elkövető terhére értékelendő, ha az *ugyanazon bűncselekmény több elkövetési magatartását is megvalósítja*, ha a keretszabály (így például közlekedési bűncselekmény elkövetője a közlekedés) alapvető, vagy több rendelkezését megszegi, vagy szabályszegése durva.

j) Az egyébként nem korrupciós bűncselekménynek minősülő cselekmények *korrupciós jellegű elkövetése* súlyosító körülmény.

k) A *bűncselekmények elszaporodottsága* súlyosító körülmény akkor, ha a köztudomás szerint az ügyben elbírált vagy az ahhoz hasonló bűncselekmények száma (az elkövetéskor) a korábbi időszakhoz képest lényeges emelkedést mutat, vagy ha a számuk az adott területen lényegesen magasabb volt az átlagosnál. Az erős felindulásban elkövetett emberölésnél és a jogos védelem túllépésénél ez a körülmény nem jön figyelembe.

l) Súlyosító körülmény, ha az elkövető a *társas bűnelkövetés* valamely formájában - társtetteségben [Btk. 13. § (3) bekezdés], bűnszövetségben [Btk. 459. § (1) bekezdés 2. pont], vagy csoportosan [Btk. 459. § (1) bekezdés 3. pont] - követi el a bűncselekményt, kivéve, ha az ilyen módon történő elkövetés a bűncselekmény minősített esete, mivel annak súlyosítóként való figyelembevétele kétszeres értékelés lenne.

m) Súlyosító körülmény, ha az elkövetett gazdasági vagy vagyon elleni bűncselekmény következtében *nagy számú sértett* anyagi helyzete, jövedelmi, illetve életviszonya, megélhetési és életkörülménye jelentősen megváltozik, rosszabbodik.

II. A középértékű büntetéskiszabás

A középértékű büntetéskiszabás a határozott ideig tartó szabadságvesztés büntetés kiszabása esetén alkalmazandó szabály, mely szerint a különös részi tényállásban meghatározott büntetési tétel alsó és felső határ összegének a fele tartamú szabadságvesztés kiszabásának van helye.

A középértékű büntetéskiszabás hazánkban a Csemegi-kódexre vezethető vissza. Az azóta hatályba lépő büntető jogszabályokban több alkalommal megjelent és helyezték hatályon kívül. Bevezetésének indoka minden alkalommal ugyanaz, a jogalkotó a bíróság által kiszabott büntetéseket enyhének értékeli, ezért jobbnak látja kisebb teret engedni a bírói mérlegelésnek és a büntetéskiszabást objektív irányba terelni még inkább kizárva a bírói szubjektumot.

A jelenleg hatályos Btk. 80.§ (2) és (3) bekezdése tartalmazza a középértékűre irányadó szabályokat.

III. A büntetés kiszabásának fogalma a szabálysértési jog alapján

A szabálysértésekről, szabálysértési eljárásról és a szabálysértési nyilvántartási rendszerről szóló 2012. évi II. törvény (továbbiakban: Szabs. tv.) III. Fejezet 14. pontja „A büntetés kiszabása, az intézkedés alkalmazása”.

A szabálysértési eljárásban is alapvetően a szabálysértési hatóság, valamint a bíróság feladata az enyhítő és súlyosító körülmények értékelése, a mérlegelés, amelynek eredményeként kerül sor a büntetés kiszabására. Ez alól kivételt képez az egyes közlekedési szabálysértések miatt alkalmazandó szabálysértési pénzbírság, illetve helyszíni bírság kötelező mértékéről, valamint a szabálysértésekről, a szabálysértési eljárásról és a szabálysértési nyilvántartási rendszerről szóló 2012. évi II. törvénnyel összefüggő egyes kormányrendeletek módosításáról szóló 63/2012. (IV. 2.) Korm. rendeletben meghatározott úgynevezett fixbírság. A kormányrendelet főként közlekedési szabálysértések elkövetése esetén meghatározza a kiszabandó pénzbírságok, illetve helyszíni bírságok összegét, kizárva ezzel a szabálysértési hatóság mérlegelési jogát. Egyedüli „kiskapuként” fogalmazza meg a rendelet 1. §-a, hogy akkor kell kiszabni a meghatározott összegű pénzbírságot, illetve helyszíni bírságot, ha a hatóság pénzbírság, illetve helyszíni bírság alkalmazását tartja indokoltnak. Tehát amennyiben a hatóság indokoltnak tartja, akár intézkedés alkalmazására is van lehetőség. Tekintve, hogy a fenti jogszabály főként közlekedési szabálysértések esetén alkalmazandó, és ez esetben a szabálysértési hatóság jár el, a bíróság jogalkalmazását csak annyiban érinti, amennyiben szabálysértési kifogással él az eljárás alá vont személy a szabálysértési hatóság határozatával szemben. Ez esetben az egyes bíróságoknak eltérő a gyakorlata. Van olyan bíróság, ahol nem látnak lehetőséget intézkedés alkalmazására a kiszabott pénzbírság helyett, van ahol élnek a megváltoztatás jogával és intézkedést alkalmaznak, amennyiben a bünteteskiszabási körülmények alapján indokoltnak tartják. Álláspontom szerint a második változat a helyes, hiszen maga a jogszabály ad lehetőséget erre.

Akár a büntető jogalkalmazói tevékenység, a szabálysértési jogalkalmazói tevékenység is három szakaszra bontható folyamat: a tényállás tisztázására, a cselekmény minősítésére és a büntetés

kiszabására. Ezek a szakaszok időben és logikailag is követik egymást, egymásra épülő tevékenységek.

Tehát a harmadik szakasz a büntetéskiszabás, amely a szabálysértési hatóságnak ill. a bíróságnak az a tevékenysége, amelynek során a jogszabályban megállapított keretek között -a konkrét eset körülményeinek figyelembevételével- meghatározza a szabálysértés miatt alkalmazandó büntetés (intézkedés) nemét és annak mértékét. Ez a büntetéskiszabás *jogtudományi fogalma*.

A Szabs.tv. a Btk.-hoz hasonlóan nem tartalmaz konkrét fogalmat, csupán iránymutatást:

A Szabs. tv. 21. § (1) bekezdése alapján a büntetést és az intézkedést - e törvény, vagy törvény felhatalmazásán alapuló kormányrendelet eltérő rendelkezése hiányában - úgy kell megállapítani, hogy igazodjék a szabálysértés súlyához. Az eljárás alá vont személy személyi körülményeit annyiban kell figyelembe venni, amennyiben azok a szabálysértési hatóság vagy a bíróság rendelkezésére álló adatokból megállapíthatóak.

A Szabs. tv. alapján a büntetés kiszabásánál értékelendő a szabálysértés súlya, az eljárás alá vont személy személyi körülményei (amennyiben azok a szabálysértési hatóság vagy a bíróság rendelkezésre álló adataiból megállapíthatóak), a szabálysértés elkövetésének időpontját megelőző két éven belül az eljárás alá vont személy szabálysértés miatt történt felelősségre vonása, valamint enyhítő körülményként kell figyelembe venni az eljárás alá vont személy hatóságokkal való együttműködését (Szabs. tv. 21. § (2) bekezdés).

Mint már említettem a büntetés kiszabásánál figyelembe veendő körülmények jellegüket tekintve tárgyi és alanyi körülmények; hatásukat tekintve pedig enyhítő és súlyosító körülmények lehetnek.

A Szabs. tv. 21.§-a szerint a legfontosabb tárgyi körülmény a cselekmény súlya. Ezért mondható, hogy a szabálysértési törvény a tetтарыыos felelősség elvén alapul. A csekély súly nyilvánvalóan enyhítő, a nagyobb súly pedig súlyosító körülményként értékelendő a törvény adta keretek között.

A tettarányossághoz képest másodlagos körülmény az elkövető személyisége, ill. személyi körülményei, hiszen az elkövető alanyi körülményeit annyiban kell figyelembe venni, amennyiben azok a hatóság számára a rendelkezésére álló adatokból kitűnnek. Tekintve, hogy a Szabs. tv. lehetőséget ad mind a szabálysértési hatóság, mind a bíróság számára, hogy meghallgatás, illetve tárgyalás nélkül hozzon döntést az eljárás alá vont személy felelősségéről, valamint meghallgatása esetén is lehetősége van az eljárás alá vont személynek megtagadni a vallomástételt a személyi körülményei tekintetében is, a szabálysértési hatóságnak, valamint a bíróságnak sok esetben nem áll rendelkezésére adat az elkövető alanyi körülményeiről, és így ezek figyelembevétele nélkül hozza meg a döntését. Abban az esetben azonban, ha a felelősségre vonás időpontjában a személyi körülmények a bíróság, illetve szabálysértési hatóság rendelkezésére állnak, azokat enyhítő, valamint súlyosító körülményként kell értékelnie. Bár a *Kúria 56. BK véleménye* nem utal arra, hogy a szabálysértési eljárásban alkalmazandó lenne, sem a Szabs tv., sem más jogszabály nem határozza meg azt, hogy az eljárás alá vont személy személyi körülményei hogyan értékelendők a büntetés kiszabása során, így a bírósági gyakorlat azt mutatja, hogy a kollégiumi véleményben meghatározott szempontokat veszi figyelembe a bíróság a szabálysértési eljárás során is a szabálysértési eljárásra jellemző sajátosságokra figyelemmel.

A szabálysértési eljárás során is érvényesül, hogy a büntetékiszabási körülményeket összességükben kell vizsgálni. Az enyhítő és súlyosító körülményeknek nem a száma, hanem a súlya a döntő.

Itt is szerepet kaphat a bűnösség foka: egyenes vagy eshetőleges szándék, illetőleg tudatos vagy hanyag gondatlanság. Míg a büntetőjogban a gondatlanság és a szándékosság elhatárolása minősítési kérdés, a szabálysértési jogban a büntetékiszabás feladata. A Btk. alapvetően a szándékost rendeli büntetni, kivéve, ha a törvény külön rendelkezik a gondatlanság büntetéséről (ez kivételes). A Szabs. tv. főszabály szerint mindkettőt büntetni rendeli, kivéve, ha a szabálysértést meghatározó jogszabály csak a szándékos elkövetést bünteti. Azonban meg kell említeni, hogy vannak olyan esetek is, amikor csak a gondatlanság büntetendő, mivel a szándékos alakzata már bűncselekmény. Alapjában véve azonban a szabálysértési hatóság „értékeli” a bűnösség fokát a büntetékiszabás során. Például egy környezetvédelmi szabálysértés szándékos alakzatát feltehetően súlyosabban bünteti, mint a gondatlanságból elkövetett szabálysértését. Ha már megtörtént a szabálysértés

minősítése vagy a büntetéskiszabás során a szándékos vagy gondatlan típusba való besorolása, jelentőséghez juthatnak az egyes altípusok (dolus directus, dolus eventualis, luxuria, neglegencia) szintén a büntetés kiszabása során.

A büntetőjoghoz hasonlóan a szabálysértési jogban is érvényesül a *kétszeres értékelés tilalma*. Tehát ha már valamely körülmény tényállási elemként a jogalkotó által értékelésre került, azt nem szabad újra figyelembe venni enyhítő vagy súlyosító körülményként.

A büntetés mellett és helyett *intézkedés* is alkalmazható. Az intézkedés büntetés kiszabása nélküli, önálló alkalmazására akkor kerülhet sor, ha a szabálysértési hatóság értékelése szerint az intézkedés alkalmazása önmagában elegendő visszatartó hatást gyakorol.

Míg a büntetőjogban van lehetőség a büntetés enyhítésére, a szabálysértési jogban a jogszabályban meghatározott keretek *„lefelé” nem léphetők át*: ötezer forintnál kevesebb pénzbírság, hat óránál kevesebb közérdekű munka vagy egy napnál rövidebb elzárás nem állapítható meg.

A pénzbírság és az elzárás *„felfelé”*, a szabálysértések *halmazata* esetén viszont -a törvény adta keretek között- átléphető. Így például elzárás esetén a büntetés leghosszabb tartama 60 napról 90 napra emelkedik. Pénzbírsággal fenyegetett szabálysértések halmazata esetén a legsúlyosabb szabálysértésre megállapított pénzbírság felső határa a felével emelhető.

IV. A szabálysértési és a büntetőeljárás büntetéskiszabási gyakorlat összehangolásával kapcsolatban általános problémák

- Az ún. *„kettős alakzatú” bűncselekmények* és szabálysértések körében a büntetéskiszabási gyakorlat jelentős eltéréseket mutat. Ez az ún. *„plafon és padló effektus”*⁴. Lényege, hogy a szabálysértési értéket éppen meghaladó bűncselekmények a büntetőügyekben eljáró bíró számára *„jelentéktelenek”*; sok esetben az elkövetők csupán megrovásban részesülnek. Míg a bűncselekményi értéket éppen el nem érő szabálysértések a szinte kizárólag szabálysértési

⁴ Kis Norbert-Papp László: Az szabálysértési törvény kommentárja

ügyekben eljáró bírósági titkár szerint „rendkívül súlyosak” („Majdnem bűncselekmény!”); így sok esetben súlyos pénzbírsággal sújtják a szabályszegőt.

- Ugyanez figyelhető meg, ha a bíróság a *kifogás* elbírálása során vizsgálja felül a szabálysértési hatóság határozatát. Amennyiben nem ún. fixbírságos ügyről van szó, „felező tendencia” vagy lényeges enyhítés figyelhető meg. Ezért sokan fordulnak bírósághoz, hiszen a jogorvoslat ingyenes és halasztó hatályú. És ami még fontosabb, él a súlyosítási tilalom.

A fentiek alapján nehéz eldönteni, hogy mi tűnik hasznosabbnak és védhetőbbnek a jogalkotó részéről, minél tágabb teret engedni a jogalkalmazóknak a büntetés kiszabásánál, ebben az esetben túl nagy különbség lehet a jogalkalmazók gyakorlata és a büntetések mértéke között, vagy pedig minél szűkebb teret engedni a jogalkalmazóknak, ahogy azt mutatja a középérték vagy éppen a fixbírság szabálya, ebben az esetben viszont a büntetés kiszabása mechanikussá válik és nem veszi figyelembe magát az embert.

Földvári József 1970-ben írta „A büntetés tana” című könyvében:

„Olyan bírói mérlegelés, szabad működés biztosítására van tehát szükség, amelyet a törvény bizonyos korlátok között tart, és a korlátok közötti tevékenység vonatkozásában sincs a bíróság teljesen magára hagyva.”

Felhasznált irodalom:

Nagy Ferenc: A Magyar Büntetőjog Általános Része. Korona kiadó, Budapest 2004.

Földvári József: Magyar Büntetőjog. Általános Rész. 6. kiadás. Budapest, 2002.

Békés Imre: A magyar büntetőjog. Általános Rész. Budapest, 1973.

Belovics E.-Békés I.-Sinku P.-Busch B.-Molnár G.-Tóth M.: Büntetőjog Általános Rész. HVG-ORAC. 2005

Bárd K.-Geller B.-Ligeti K.-Margitán É.-Wiener A. I.: Büntetőjog Általános Rész. Budapest, 2003.

Kis N.-Papp L.: A Büntetőjog alapjai. Únió Kiadó. 1998.

Gál Attila: A büntető ítélkezés és a Btk. novella. Gondolkodás a büntetés középértékéről. Magyar Jog 2/2001: 65-80.

Angyal Pál: A magyar büntetőjog tankönyve. 1909.

Schultheisz Emil: A büntetés kiszabása. 1953.

Kádár Miklós: Magyar Büntetőjog Általános Része. 1953.

Földvári József: A büntetés tana. 1970.

Károlyiné Müller E.-Kovalik P.-Mészáros J.-Papp L.: Új szabálysértési jogszabályok, magyarázatokkal. 2. kiadás. HVG-ORAC. Budapest, 2002.

Kis Norbert-Papp László: A szabálysértési törvény kommentárja. MHK Kiadó. 2005. Elektronikus kiadvány

Kincses Ildikó-Kántás Péter: Szabálysértési jog. KJK. Budapest, 2003.

Felhasznált jogforrások:

A büntető törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény

A szabálysértésekről, szabálysértési eljárásról és a szabálysértési nyilvántartási rendszerről szóló 2012. évi II. törvény

56. számú Büntető Kollégiumi Vélemény

Az egyes közlekedési szabálysértések miatt alkalmazandó szabálysértési pénzbírság, illetve helyszíni bírság kötelező mértékéről, valamint a szabálysértésekről, a szabálysértési eljárásról és a szabálysértési nyilvántartási rendszerről szóló 2012. évi II. törvénnyel összefüggő egyes kormányrendeletek módosításáról szóló 63/2012. (IV. 2.) Korm. rendelet